

ادبیات اسماعیلی و فهرست مجدوع

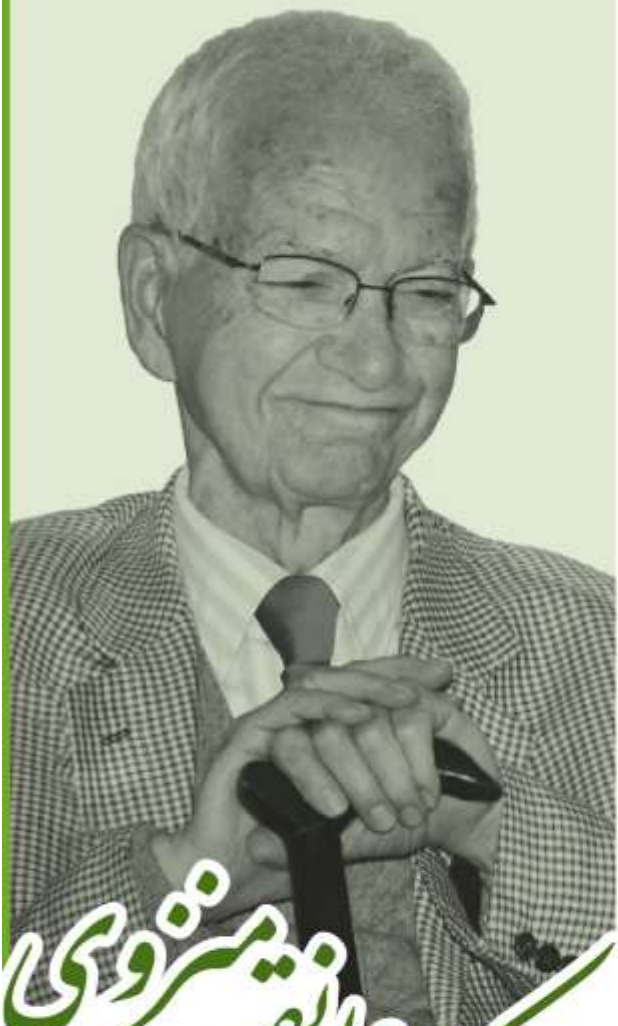
دکتر علی نقی منزوی

سعی مشکور، یادنامه استاد فقید دکتر محمدجواد مشکور، گردآورنده سعید
میرمحمدصادق، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پایا، تهران، ۱۳۷۴خ، برگه ۲۷۱ - ۲۸۳

به کوشش

محمدابراهیم ذاکر

دکتر علی نقی منزوی

۱.....	ادبیات اسماعیلی و فهرست مجدوع
۱.....	آشنایی با اسماعیلیان.....
۲.....	آشنایی با فهرست مجدوع.....
۳.....	ارزش علمی فهرست مجدوع.....
۳.....	پنهان و آشکار، تقیه و تبلیغ.....
۴.....	ترتیب و درجه‌بندی بررسی کتاب‌ها.....
۶.....	فهرست مجدوع، فهرست ویژه یک کتابخانه.....
۷.....	ترتیب فهرست مجدوع.....
۸.....	اعراب و انشاء عربی فهرست مجدوع.....
۹.....	سبب تألیف فهرست.....
۹.....	مجدوع (مؤلف کتاب).....
۱۰.....	دیگر آثار مؤلف.....
۱۰.....	۱. الرضیة فی بیان الرؤیا الوجیهة.....
۱۰.....	۲. سیرة المولی الاواه لقمان بن حبیب‌الله.....
۱۰.....	۳. الوجیهة فی السیرة الکلیمة.....
۱۰.....	۴. المؤیدة فی مطابقة الأمور علی الشریعة.....
۱۱.....	۵. الاصلاح.....
۱۱.....	۶. الجواهر الثمینة.....
۱۱.....	۷. کشف وجوه معاد.....
۱۱.....	۸. مجموع مفید.....
۱۱.....	۹. مسائل.....
۱۱.....	۱۰. منتخبی در فقه.....

۱۱. مبينة الأسرار ۱۱
۱۲. مناظره با برخی از شیعیان ۱۱
۱۳. مصقلة الخواطر ۱۲
۱۴. حکایت داستان مدعی ۱۲
۱۵. فهرسة الكتب و الرسائل و لمن هي من العلماء و الأئمة و الحدود و الأفاضل ۱۲
۱۶. حجة على الكريم الهجومي ۱۲
- استادان مؤلف ۱۲
- وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله ۱۲
- نگارش‌های لقمان ۱۳
۱. العبرة في طاعة الذاعي المخطئ ۱۳
۲. رسالة في مقابلة ما اتى في رسالة الصغيرة الجديدة ۱۴
۳. رساله و جیهیه ۱۴
۴. رساله مختصر و جیهیه ۱۴
۵. مختصر بدری در توحید ۱۴
۶. مختصر و جیهیه ۱۴
۷. ملتقط وجهی من مجالس ابی البركات ۱۵
۸. سیرت عبدالقادرخان ۱۵
۹. گفتگوهای با فرقه سلیمانیه ۱۵
۱۰. گفتگوهای با فرقه هجومیه ۱۵
۱۱. مجموع وجهی در چگونگی پرداخت زکات ۱۶
۱۲. سیرة الدعاة المسنونة ۱۶
۱۳. رساله و جیهیه در تاریخ کیسانیان و چگونگی خون‌خواهی مختار برای امام حسین ۱۶

دکتر علی‌نقی مسزوی

۱۴ . رساله افلاطون در اخلاق ۱۶

کتاب نامه ۱۸

نمایه کتاب و مقاله ۱۸

ادبیات اسماعیلی و فهرست مجدوع

دکتر علی نقی منزوی (۱۳۰۲ - ۱۳۸۹ خ)

کتاب سعی مشکور، یادنامه استاد فقید دکتر محمدجواد مشکور، گردآورنده سعید میرمحمدصادق، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پایا، تهران، ۱۳۷۴ خ، برگه ۲۷۱ - ۲۸۳.

آشنایی با اسماعیلیان

قرن سوم و چهارم هجری را می‌توان دوران نهضت‌های علمی و سیاسی ملت‌های تحت سلطه حکام عرب دانست. در این دوران حکام عرب به تدریج با فرهنگ ملت‌های تحت سلطه خود که در طی دو قرن به زیر سلطه آورده بودند، آشنا شدند.

پس از کاهش فشاری که دو سده نخستین ادامه داشت و دانشمندان را تحت فشار قرار داده بود، نهضت ترجمه علوم و فلسفه به زبان تازی رشد کرد و در موارد بیشماری آرا و عقاید جدید فلسفی جای باورهای ساده کهن را بگرفت و به دنبال آن فرقه‌های گوناگون مذهبی و فلسفی، خود را به مخفی‌گاه‌ها انتقال دادند.

یکی از نهضت‌های علمی که از ترس دستگاه خلفا، به صورت پنهانی تأسیس شد، اخوان الصفا بودند که به رنگ مذهبی شیعی اسماعیلی تظاهر می‌کردند تا خود را از قوی‌ترین و نیرومندترین سلاح حکام که تهمت الحاد و زندقه بود، برکنار دارند. اینان به لباس تقیه درآمدند، ولی همین تقیه در ایشان اندک اندک جایگزین گردید و پوسته تقیه و پنهان کاری کم‌کم بر هسته علمی این نهضت غلبه کرد و این جنبش را به صورت یک نهضت مذهبی محض درآورده که به خشونت آن اندک اندک افزوده می‌شد.

بعد از آن صبااحیان را می‌بینیم که در قرن پنجم اصل تعلیم را مستزم پیروی بی‌چون و چرای مردم از معلم و امام است و خرد را تخطئه می‌کند، بر این نهضت چیره می‌شود. با توجه به این موضوع که این دیدگاه به کلی با دیدگاه آغازین اسماعیلیان و اخوان الصفا خردگرا که عقل را بزرگ می‌داشتند و آن را رسول باطن می‌خواندند، در تناقض است.

در یکی از فصل‌های کتاب *فصول صیدنا (حسن صباح)*^۱ چنین می‌بینیم: ... ما اسماعیلیان بیشتر از اهل تسنن وابسته به حدیث و اقوال پیامبر هستیم.^۲

این عقب‌نشینی اسماعیلیان ادامه داشت و روز به روز از فلسفه دور شده و در تعبد و تقلید غرق می‌شدند. ما بعضی از علمای اسماعیلی قرن نهم را می‌بینیم که فلسفه را مضر شمرده و آن را به مخالفین سنی خود نسبت می‌دهند و مذهب پاک و بی‌آلایش محمدی صدر اسلام می‌نامند و اسلام خود را، یعنی اسماعیلی‌گری را مطابق اسلامی که در مدینه بر محمد (ص) نازل شده، می‌دانند و از این بدتر می‌گفتند که فلسفه و علم را حکام مسلط سه قرن اول، یعنی خلفای اهل تسنن وارد اسلام نموده‌اند و ما باید آن را رد کنیم.

با وجود انحرافی که در تاریخ اسماعیلیه پدید آمد و برای همیشه به عقب برگشته است، باز هم رنگ فلسف و خردگرایی در این مذهب تا امروز باقی است؛ بنابراین، سزاوار است که تاریخ ادبیات اسماعیلی را جزئی از تاریخ فلسف اسلام به شمار آوریم.

آشنایی با فهرست مجدوع

نگارنده این مقاله حدود ۵۰ سال پیش که مشغول پاک‌نویس کردن و چاپ الذریعة بودم، احساس کردم که کتاب فوق از ادبیات اسماعیلی کمبودی دارد با این که منظور مؤلف آن مرجوم پدرم، گردآوری آثار همه فرق شیعه بود و چون دسترسی به تاریخ ادبیات اسماعیلیه نداشت، اندکی از آن وارد کتاب الذریعة کرده است، بدین لحاظ با کتاب تاریخ ادب اسماعیلیه^۳ تألیف استاد ایوانف آشنا شدم که پاول کراوس نیز از او نقل کرده است و به وسیله آن از فهرست مجدوع اطلاع حاصل کرده و چون نسخ‌ای از آن به دست آوردم، ملاحظه شد که بیشتر اطلاعات ایوانف از این کتاب اخذ شده است؛ لذا تصمیم به چاپ کتاب

^۱ فصول سیدنا، هفت باب بابا سیدنا، در دو رساله مختصر در حقیقت مذهب اسماعیلیه، یعنی: سرگذشت سیدنا، هفت باب بابا سیدنا، و مطلوب المؤمنین، نویسنده ناشناس، درباره اسماعیلیه و حسن صباح چاپ ایوانوف، بمبئی ۱۹۳۳.

^۲ جامع التواریخ، رشیدالدین فضل‌الله، تصحیح و تحقیق محمدتقی دانش‌پژوه، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۳۱ خ، برگه ۱۲۷.

^۳ A Guide to Ismaili Literature - London, 1933.

گرفته تا از طریق آن کمکی به تحقیقات اسماعیلی‌شناسی و ادبیات اسماعیلیان کرده باشم، بدین لحاظ بر اساس سه نسخه، به صورت انتخابی کتاب را چاپ کردم.

ارزش علمی فهرست مجدوع

مؤلف این فهرست عادت ندارد که به شرح حال نویسندگان کتب معرفی‌شده بپردازد و در تاریخ‌گذاری دقت زیادی ندارد، به طور مثال برای کتاب کلیده و دمنه ابن‌حباریه تاریخ نادرستی نهاده است^۱.

در این فهرست ارقام تاریخی نمی‌آورد، مگر در دو مورد:

- یکی مورد پیشین؛

- و دیگری تاریخ قرائت موقظه در ۸۴۰ق.

پنهان و آشکار، تقیه و تبلیغ

تبلیغ مذهب حق و منظره درباره آن با مردم از یک طرف، پنهان‌کاری و تقیه از طرف دیگر دو صفت متناقضی است که نزد اسماعیلیان موجود است که هر یک دوره‌ای از ادوار تاریخ ایشان را نشان می‌دهد.

نخستین کسی که در کتاب خود فصلی به نام ستر و ظهور دارد، ابوحاتم رازی در کتاب الاصلاح است.

ستر و ظهور نتیجه طبیعی دوران فشار و رفاه است که بر این قوم گذشته و این از مختصات همه نهضت‌های علمی است که معلومات و اندیشه‌های خود را از ترس حکام عرب پنهان می‌کردند و هر گاه نهضت روزنه‌ای به آزادی می‌یافت، زیر پوشش مذهبی، آن را آشکار می‌کردند.

ایشان دوره پنهان‌کاری را تقیه می‌نامیدند و علت آن را عدم استعداد همه مردم به پذیرش علوم دقیق می‌شمردند.

این تقیه و پنهان کاری در همه کتاب‌های فلسفی کهن ما، به ویژه کتب شیعه، خواه هفت امامی و خواه دوازده امامی دیده می‌شود و حرام بودن بررسی آن‌ها از طرف عموم مردم بود، پس مطالعه آن را برای همگان حرام می‌شمردند و می‌گفتند این حرمت، جز با مناجات و دعا برطرف نمی‌شود.

مؤلف فهرست مجدوع نیز با نگارش این فهرست، بسیاری از اندیشه‌های پنهان اسماعیلیان را آشکار کرد و با این همه سفارش به پنهان کاری می‌نماید، به ویژه در بعضی مسائل که آن‌ها را اسرار مگو می‌خواند که آشکارنمودن آن‌ها حرام است، مثلاً درباره بخش‌بندی بعضی کتب می‌گوید: ... برخی بخش‌های این کتاب ناگفتنی است.^۱

و در وصف بعضی کتب گوید: ... بررسی این کتاب، جز با اجازه مخصوص، جایز نیست.^۲

علی بن محمد بن ولید در کتاب ضیاء الألباب می‌نویسد: ... من در این کتاب جواب بعضی از مسائل را از ترس آن که برخی اسرار [مگو] را کشف کرده باشم، نمی‌آورم.^۳

از گفته‌های ایشان آشکار می‌گردد که اسماعیلیان در کتابت، بیش از محاوره شفاهی تقیه می‌کردند.

علی بن محمد بن ولید در پیش‌گفتار ضیاء الألباب، در همان برگی می‌گوید: ... برخی از این جواب‌ها از اسرار مگو است که باید از چشم‌ها مصون بماند و در اوراق دفاتر نوشته نشود و جز به مخاطبان گزیده شده، نباید گفت.

ترتیب و درجه‌بندی بررسی کتاب‌ها

گروه‌بندی مردم به اندازه رشد فرهنگی و دلبستگی ایشان به معتقداتشان در میان نهضت‌های فکری سیاسی و مذهبی، به ویژه آنان که زیر فشار دستگاه‌های حاکم، مانند اسماعیلیان بودند، امری متداول و معمول بود که نمونه آن را درباره جمعیت اخوان الصفا می‌بینیم.

ایشان افرادی را که باید تبلیغ شوند، به گروه‌های سنی ویژه‌ای تقسیم کرده‌اند.^۴

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۲۰۱.

^۲ همان جا، برگه ۱۱۸.

^۳ همان جا، برگه ۲۲۹.

^۴ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۵۷ - ۱۵۸.

در کیش اسماعیلیان، یک فرد اسماعیلی حق ندارد بر همه آگاهی‌هایی که برای بالاتر از او مجاز است، دخالت کند و حق ندارد کتاب‌هایی را که در درجات بالاتر مجاز است، بررسی کند.

ابواسحاق سجستانی در کتاب سلم النجات گوید: ما راه کسب دانش را بنا به ایمان خودمان به طور مدرج و پله‌پله می‌دانیم.^۱

کرمانی در کتاب الفهرست خود، مراتب مدرج را بررسی کتاب‌ها معین کرده است.

او در مشرع سوم از سور اول از کتاب راحة العقول^۲ خود در توضیح نیازمندی و لزوم درجه‌بندی در مطالعه و آموزش چنین گوید: هر رشته از موجودات دارای ترتیب و نظام مخصوص است و ترتیب عبادت علمی برخلاف ترتیب طبیعی است. هر چه در علم طبیعی بیشتر می‌آید، نوبت آن در آموزش دیرتر است.

عقول در طبیعت سرآغاز هستند و در آموزش در پایه‌های دورتر قراردارند و اگر غیر از این راه و روش برویم، شک و تردید عمومیت پیدا می‌کند.

برای بیان دو گونه عبادت ظاهری و باطنی، کتاب‌هایی نگاشته شده که به ترتیب بایستی بررسی شود تا مقدمات و نتایج آن قابل فهم دانشجویان باشد، سپس نام کتاب‌ها را به ترتیب درجه‌بندی مذهبی آن می‌آورند و می‌گویند این ترتیبی است که در رساله فهرست آمده است.^۳

مجدوع به هنگام معرفی تحفة العقول تألیف حاتم بن ابراهیم چنین می‌نویسد: پس فصلی دارد شامل آن چه را مستجیب^۴ در راه پیشرفت و آموزش خود پله‌پله بیاموزد.^۵

^۱ همان جا، برگه ۱۹۶.

^۲ راحة العقل، حمیدالدین احمد فرزند عبدالله کرمانی (۳۵۲ - ۴۱۱ق)، به کوشش محمد مصطفی حلمی و محمد کامل حسین، دارالفکر العربی، قاهره، ۱۹۵۳م، ۵۶۶ برگه.

^۳ کتاب راحة العقول، چاپ ۱۹۵۲، برگه ۲۳، ۲۵، ۱۹۲.

^۴ مستجیب مرتبه ابتدایی و آزمایشی گروندگان به تشکیلات اسماعیلیه است.

^۵ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۲۶۱.

مجدوع در نخستین صفحه این فهرست چنین گوید: من این فهرست را برای آن ساختم تا خوانندگان را به بررسی کتاب‌هایی تشویق کنم که برای ایشان قرائت آن جایز بوده باشد؛ یا گرد برای ایشان جایز نیست، درصدد اجازه گرفتن برآیند.

مجدوع در آغاز فصل هفتم چنین می‌آورد:

ما در این فهرست دو گروه کتاب‌ها را می‌یابیم:

- گروه اول، آن کتاب‌هایی است که خواندن آن کتاب‌هایی است که خواندن آن‌ها یکی پس از دیگری پی‌درپی باید باشد؛
- گروه دیگر کتاب‌هایی است که برای خواندن آن‌ها ترتیب پس و پیش ندارد.

اکنون باید دانست که نخستین کتاب که پیش از هر کتاب دیگر برای گرایش به این دعوت و هدایت برای مبتدیان که می‌خواهند از پایین به بالا مدارج طی کنند، کتاب اثبات‌الأمامة است.

مجدوع هم‌چنین در آغاز فصل هشتم، چنین آورده است: ما پیش از این فصل از کتاب علم باطن کتاب‌هایی را مرتب یکی پس از دیگری ذکر کرده‌ایم و اکنون در این فصل به کتاب‌هایی می‌پردازیم که درجه‌بندی ندارد.

فهرست مجدوع، فهرست ویژه یک کتابخانه

فهرست مجدوع، فهرست ویژه یک کتابخانه است: او در فصل سوم صراحتاً می‌گوید^۱ که کتاب‌های فقهی را که من در این جا معرفی کرده‌ام، کتب است که در کتابخانه شریف موجود بوده است، پس معلوم بوده است که او درصدد نوشتن فهرست عمومی برای همه کتب اسماعیلیه نبوده؛ بلکه فهرست کتاب‌های کتابخانه‌ای مخصوص را در نظر داشته است.

او در صفحه ۳۳ درباره کتاب اقتصار تألیف قاضی نعمان چنین می‌نویسد: این کتاب در خزانه الدعوة موجود است و نویسنده این فهرست، آن را بر استاد خود لقمان بن حبیب‌الله بر خوانده است؛ لیکن اکنون که مشغول نگارش این فهرست هستیم، آن رساله در خزانه سرور ما ابراهیم اطال‌الله بقاءه موجود نیست و نمی‌دانم چه بر سر آن آمده است.

دلیل دیگر بر این که این فهرست، ویژه یک کتابخانه باشد، آن است که نام بسیاری از کتاب‌های معروف نزد اسماعیلیان را می‌آورد و معرفی نمی‌کند و عنوان ویژه‌ای نیز برای آن جدا نساخته است، مانند کتاب المقالید^۱ و نیز سرائر النطقاء و...^۲

ترتیب فهرست مجدوع

مجدوع این کتاب را بنا بر قواعد مدرج‌بودن علوم دینی طایفه خود و بنا بر سنت‌های اسماعیلی نگاشته است.

وی در آغاز به کتاب‌های قواعد لغت که مخستین پایه آموزش کلاسیک قدیم است، می‌پردازد.

او در فصل دوم به پند و اندرزهای ابتدایی پرداخته که در این فصل هیچ گونه اختصاصی به طبقه ویژه‌ای از اسماعیلیان ندارد.

مجدوع در فصل سوم کتاب‌های فقهی را می‌آورد و در آغاز آن می‌گوید: این نخستین علمی است که باید به مستجیب آموخته شود و این که فقه ظاهر، مانند بدن است و علم باطن روح و روان آن است.^۳

او در فصل چهارم دواوین شعر اسماعیلی را آورده است.

در فصل پنجم به بررسی کتاب‌های اخلاقی در سطوح عالی پرداخته است.

در فصل ششم کتاب‌های تاریخ، سیر و احتجاج‌های مذهبی را به ترتیب مقامات امامان ایشان و خطبه‌های آنان آورده است.

مجدوع در فصل هفتم بخشی منظم از کتب علم باطن را ارائه نموده است که بررسی آن‌ها مدرج از پایین به بالا سیر می‌کند.

در فصل هشتم کتب باطنی سطح پایین را که مستلزم نظم و ترتیب پی‌درپی نیست، آورده است.

او در فصل نهم کتاب‌های غیر مدرج، اما از سطح بالای اسماعیلی را ذکر نموده است.

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۴۵.

^۲ همان جا، برگه ۲۷۸ - ۲۸۴.

^۳ همان جا، برگه ۱۶.

در فصل دهم کتاب‌ها را تحت عنوان مسائل در حقایق بیان کرده است.

و در فصل یازدهم بالاترین طبقه کتب علم باطن را آورده است.

در فصل دوازدهم که خاتمه کتاب است نام کتاب‌های متفرق و گوناگون را بی‌ترتیب ذکر نموده است.

شاید این بخش را از روی فهرست قدیمی‌تر آن کتابخانه دیده و نقل کرده باشد و شاید آن کتاب‌ها در هنگام فهرست آن

کتابخانه باقی نمانده بوده است.

اعراب و انشاء عربی فهرست مجدوع

با اندک توجه، خواننده غیر اسماعیلی درمی‌یابد که بیشتر کتابهای اسماعیلیان پُر از اغلاط املائی، نحوی و صرفی است.

اکنون این پرسش به ذهن میرسد که علت این مسأله چیست؟ برای درک این موضوع بایستی به مسائل زیرین توجه داشت:

۱- سنگ اساسی این نهضت اسماعیلی را ملت‌های غیر عرب در دو قرن آغازین اسلام نهاده‌اند؛

۲- نهضت اسماعیلیان، نهضتی مردمی و برای مطالبه حقوق ملت اسماعیلی بوده است که بیشتر در میان غیرتازیان؛ یا

عربانی که به این مذهب گرویده و با ناعربان درآمیختند، رواج داشته است و در قرن سوم به بعد اغلاط دستوری، صرف و نحو

در نوشته‌های ایشان زیاد است؛

۳- این که اصولاً رهبران این نهضت در نوشتن و محاوره می‌کوشیدند به زبان عوام صحبت کنند و کلمات را عامیانه ضبط

کنند تا آن جا که املای ایشان را به نام املای ویژه اسماعیلیان توصیف کرد. بسیاری از جاها «ص / صاد» را به صورت «س /

سین» می‌نویسند. این معنا را عبدالحمید دجیلی در مقاله خود در مجله مجمع علمی عراقی یاد کرده، گوید: این مسأله نزد

اسماعیلیان دُرور کاملاً آشکار است و من علت آن را ندانستم^۱.

ما در همین فهرست مجدوع نیز کاربرد «ز» به جای «ض» و حذف کلمه ابن و اضافه کردن فرزند به پدر، یعنی محمد ولید به

جای محمد بن ولید را می‌بینیم؛

۴- از مظاهر بی‌اعتنایی اسماعیلیان به دستور زبان، مسکوت‌گذاردن بیشتر کتب صرف و نحو است.

^۱ مجلة المجمع العلمیة العراقیة، مقاله عبدالحمید دجیلی درباره اسماعیلیان، ج ۳، ۲۱۰-۲۱۲.

مجدوع در بیان این که چا اسماعیلیان کتب صرف و نحو را به جز چهار کتاب با بی‌اعتنایی تلقی می‌کنند، می‌نویسد: کتب درستور زبان برای درست‌خواندن است، یعنی توجه به عبارت دارد و برخلاف نظر عموم مردم، خود به خود علم جداگانه به شمار نمی‌آید؛ زیرا نتیجه تحقیق در صرف و نحو، درست‌کردن زبان عرب و لغت ایشان است.^۱

اسماعیلیان به لغت هم‌چون یک وسیله نگاه می‌کنند، نه مانند یک هدف که خود مورد بررسی باشد و این با نظر علمای امروز مطابق است، ولی با نظر علمای قدیم نحو و صرف، به ویژه اهل تسنن منافات کامل دارد؛ بنابراین، مؤلف این فهرست، یعنی مجدوع، خود هندی است و عربی را با تمرین آموخته است و در بسیاری از جای‌ها آن را درست ادا نمی‌کند. گاهی کلمات مترادف را پشت‌سرهم و به صورت خسته‌کننده می‌آورد و گاهی ضمیرها را با یک کلمه صریح تفسیر می‌کند. به طور مثال، در یک جا می‌گوید: کلام او، یعنی کلام معلم.^۲

سبب تألیف فهرست

مؤلف در برگه دوم انگیزه نگارش این فهرست را گوید: من این فهرست را برای تشویق کسانی که حق مطالعه دارند، نگاشته‌ام تا آن‌ها بخوانند و کسانی که هنوز حق مطالعه آن‌ها را ندارند، وادار کنیم که درصدد کسب اجازه مطالعه برآیند.

مجدوع (مؤلف کتاب)

شیخ اسماعیل مجدوع اُجینی^۳ پسر عبدالرسول پسر متاخان پسر حبیب پسر یوسف پسر شاه‌ملک پسر سلطان پسر محمد پسر بادنجی پسر دوسا پسر تاراچند که از نوازندگان لارشاه بوده است.^۴

ایوانف این نسب‌نامه را در کتاب خود آورده، گوید: وی به سال ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م در شهر اُجین درگذشته است.

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۳.

^۲ همان جا، برگه ۲۵۹.

^۳ مجدوع در عربی، به معنی بینی شکسته است و کمتر استفاده می‌شود.

^۴ A Guid to Ismaili Literature, London, 1933. P 93.

دیگر آثار مؤلف

مجدوع غیر از این فهرست، آثاری دیگر نیز دارد که ایوانف آن‌ها را یاد کرده است. خود مجدوع نیز چهار کتاب از آن‌ها را در این فهرست یاد می‌کند و پیداست که پیش از این فهرست آن‌ها را تألیف کرده است. آن چهار کتاب عبارت است از:

۱. الرضیة فی بیان الرؤیا الوجیهة

خواب‌نامه‌ای است که خواب‌های درست و پوچ را بیان کرده است. احوالات وجیه‌الدین و فرزندش هبة‌الله که داعیان سی و نهم و چهل‌م فرقه بَهره داودی در هند بوده‌اند و در این فهرست یادشده‌اند نیز در این کتاب آورده است.

۲. سیرة المولی الاواه لقمان بن حبیب‌الله

مجدوع در این کتاب احوال استاد یادشده خود را که در هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰ درگذشته است و در این فهرست نیز دیده می‌شود.^۱

۳. الوجیهة فی السیرة الکلیمة

کتابی است در احوالات ملا عبدالکلیم معروف به عبدموسی فرزند داعی بدالدین اسماعیل پسر شیخ آدم صفی‌الدین که داعی سی و ششم از داعیان بَهره داودی هند است و در فهرست مجدوع نیز ذکرش از آن شده است.

۴. المؤیدة فی مطابقة الأمور علی الشریعة

درباره تطبیق دادن مذهب با زندگی و هر چه را که معلوم نباشد به نظر امام بازگرداند که در فهرست مجدوع در صفحه ۱۱۹ یاد گردیده است.

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۸.

شش کتاب دیگر را ایوانف در دو کتاب خود *راهنمای ادبیات اسماعیلی*^۱ و چاپ دوم آن به نام *ادب اسماعیلی*^۲ آورده، گوید: نسخه‌های این کتاب‌ها را در کتابخانه‌های خصوصی شهر اُجین زادگاه مؤلف موجود است.

۵. الاصلاح

۶. الجواهر الثمينة

۷. کشف وجوه معاد

چند گونه‌گی معاد، یعنی معاد جسمانی و روحانی.

۸. مجموع مفید

مجموعه‌ای در مسائل باطنی است.

۹. مسائل

که مجموع مذاکرات مؤلف است.

۱۰. منتخبی در فقه

که ایوانف آن را در چاپ دوم کتاب خود آورده است و در چاپ اول دیده نمی‌شود.

ایوانف در چاپ اول نام چهار کتابی را که در لیست تألیفات مؤلف در شهر اُجین دیده است، یاد می‌کند؛ لیکن این چهار کتاب را در چاپ دوم یاد نکرده است و می‌گوید در این چاپ فقط آن‌هایی را یاد می‌کنم که به وجود آن‌ها مطمئن شده‌ام.

۱۱. مبينة الأسرار

۱۲. مناظره با برخی از شیعیان

منظور شیعیان دوازده امامی.

¹ *A Guid to Ismaili Literature*, London, 1933. P.P 74 - 73.

² *Ismaili Litterature a second amplified edition of a Guide to Ismaili Litterature* Tehran, 1963. P.P 93 - 94.

۱۳. مصقلة الخواطر

روشن کننده دل‌ها.

۱۴. حکایت داستان مدعی**۱۵. فهرسة الكتب و الرسائل و لمن هي من العلماء و الأئمة و الحدود و الأفاضل**

و آن فهرستی است که این مقاله درباره آن به نگارش درآمده است.

مؤلف آن را به این اسم در مقدمه یاد کرده و معرفی نموده است.

۱۶. حجة علی الکریم الهجومي

یک اثر دیگری نیز از مجدوع هست که ایوانف یاد نکرده و آن رساله‌ای است که ردّ فرقه هجومیه تحت عنوان حجة علی الکریم الهجومي به نگارش درآورده است.

مؤلف کتاب فوق را در این فهرست هنگام معرفی کتاب استادش لقمان تحت عنوان رساله فی مباحث الفرقة الهجوميّة یاد می‌کند.^۱

استادان مؤلف**وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله**

از استادان او کسی را به جز وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله را نمی‌شناسیم که گاهی او را با لقب ملای فاضل، استاد کامل، عالم عامل و لقمان جی معرفی می‌کند^۲ و با دعای طول عمر برای او نشان می‌دهد که هنگام نگارش این فهرست، آن استاد زنده بوده است.^۳

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۲.

^۲ همان جا، برگه ۱۰۷ و ۱۱۷.

^۳ همان جا، برگه ۳۳ و ۵۰.

مجدوع در احوال این استاد خود، چنان که دیدیم، رساله‌ای مستقل نیز نگاشته است و در ضمن معرفی برخی از کتاب‌ها در اینفهرست، از این استاد نقل می‌کند.

نظر ایوانف بر این است که لقمان یکی از دانشمندان معاصر مجدوع بوده که مردی پُرکار و دارای نگارش‌های بسیار است و در هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰ درگذشته است.^۱

مجدوع تقریظ‌هایی منظوم به عربی بر برخی از کتب نیز دارد که بعضی از آن‌ها را در همین فهرست یاد کرده است، مانند تقریظ او بر کتاب ریاض^۲ و تقریظ او بر کتاب کفة القلوب^۳ و تقریظ او بر کتاب مجالس^۴.

لقمان پسری داشت به نام ولی بن لقمان که کتابی به نام الرسالة الشافیة دارد. این کتاب در ردّ فرقه هجومیة اسماعیلیان است و در فهرست مجدوع یادگردیده است.^۵

نگارش‌های لقمان

۱. العبرة في طاعة الذاعي المخطئ

در این کتاب اثبات می‌کند که داعی باید معصوم از خطا باشد و منکرین این مطلب را ردّ می‌کند.

ایوانف در شرح حال مجدوع گوید: او در ۲۸ محرم ۱۱۵۷ ق / ۳۱ مارس ۱۷۴۴ این کتاب را به پایان رسانیده است. کتاب فوق در فهرست مجدوع یاد نشده است.

^۱ [www.bahesab.ir| time| conversion](http://www.bahesab.ir/time|conversion): یکشنبه ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰ برابر هفتم بهمن ۱۱۳۸ و هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ است.

^۲ همان جا، برگه ۲۵۶.

^۳ همان جا، برگه ۲۶۲.

^۴ همان جا، برگه ۲۶۵.

^۵ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۳.

۲. رساله في مقابلة ما اتی في رسالة الصغيرة الجديدة

در شرح آن چه در رسالهٔ صغیرهٔ جدیده دربارهٔ عهدنامهٔ جانشینی داعی بیست و هشتم شیخ آدم برای داعی بیست و نهم عبدالطیب آمده است. این کتاب در فهرست مجدوع نیز ذکر شده است.^۱

۳. رسالهٔ وجیهیه

رسالهٔ وجیهیه^۲ در ترتیبات مذهبی و بیان واجبات ماه رمضان. این رساله نیز در فهرست مجدوع دیده می‌شود^۳ و ایوانف نیز آن را معرفی کرده است.^۴

۴. رسالهٔ مختصر وجیهیه

دربارهٔ نصّ پیامبر به امامت علی (ع) در روز غدیر. این رساله نیز در فهرست مجدوع ذکر شده است^۵ و ایوانف نیز به شمارهٔ ۳۳۰ یاد نموده و گوید خاتمه‌ای نیز دارد.

۵. مختصر بدری در توحید

که در فهرست مجدوع در برگهٔ ۱۰۸ یاد گردیده است.

۶. مختصر وجیهیه

در طاعت‌ها و قبول آن. که فهرست مجدوع برگهٔ ۵۸ ذکر شده است.

ایوانف می‌گوید: لقمان در تألیف این کتاب از مجالس ابوالبرکات استفاده کرده است.^۶

^۱ همان جا، برگهٔ ۱۱۷.

^۲ رسالهٔ وجیهیه به معنی بیانیهٔ مختصر برای توجیه مریدان است. نگارندهٔ این مقال در سالی که فهرست مجدوع را را به چاپ رسانید، معنی را برای این کلمه در برگهٔ ۱۶ مقدمه آورده که با این نظر اندکی تفاوت دارد و اکنون نظر جدید را بهتر می‌دانم.

^۳ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگهٔ ۱۱۷.

^۴ *Ismaili Literature, London, 1933. P.P 54- 50.*

^۵ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگهٔ ۱۰۸.

^۶ برای شناخت ابوالبرکات رجوع شود به فهرست اعلام مجدوع، برگهٔ ۳۵۸، سطر ۴.

۷. ملقط وجهی من مجالس ابی البرکات

دست‌چینی از کتاب مجالس ابوالبرکات که در پند و اندرز است. ذکری از آن را مجدوع آورده است^۱، ولی ایوانف آن را جداگانه نیاورده است؛ بلکه این رساله و رساله پیشین را یک کتاب دانسته، گوید: مؤلف آن را از مجالس ابوالبرکات دست‌چین کرده است.

۸. سیرت عبدالقادرخان

زندگی‌نامه عبدالقادرخان پسر ملاخان است و در فهرست مجدوع، شرح آن آمده است^۲. باید یادآور شد که همین عبدالقادر تقریظی بر کتاب ریاض سروده که ذکر آن در فهرست مجدوع رفته است^۳.

۹. گفتگوهایی با فرقه سلیمانیه

آن، در فهرست مجدوع، برگه ۱۰۱ آمده است.

۱۰. گفتگوهایی با فرقه هجومیه

این کتاب در فهرست مجدوع ذکر شده و در آن یازده دلیل ضد ایشان آورده است که هر یک از این یازده دلیل در حکم رساله‌ای مستقل به شمار می‌آید.

یکی از آن یازده رساله تألیف مجدوع و ده رساله دیگر نگارش استادش لقمان است.

در فهرست مجدوع آغاز هر یک از این یازده رساله یاد گردیده است؛ لیکن ایوانف دو کتاب در رده این فرقه به لقمان نسبت داده است.

نخستین آن‌ها الحجج الموضحة؛

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۵۹.

^۲ همان جا، برگه ۱۰۷.

^۳ همان جا، برگه ۲۵۶.

و دومین آن را رسالهٔ ردّ هجومیه نامیده است و می‌گوید در تاریخ ۲۸ رمضان ۱۱۵۷ / ۴ نوامبر ۱۷۴۴ آن را به پایان رسانیده است.

۱۱. مجموع وجهی در چگونگی پرداخت زکات

این رساله در فهرست مجدوع دیده می‌شود و آن مجموعه‌ای است شامل سیزده نامه که برای دوستان و مریدان نگاشته و همهٔ آن دربارهٔ مسألهٔ زکات است.

آغاز برخی از آن‌ها را در این فهرست ذکر نموده است.^۱

ایوانف هفت شماره از این نامه‌ها را که شماره‌های ۲، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳ می‌باشد، آورده است.

۱۲. سیرة الدعاة المسنونة

ایوانف می‌گوید: ترجمهٔ گجراتی این کتاب چاپ شده است.

۱۳. رسالهٔ وجیهیه در تاریخ کیسانیان و چگونگی خون‌خواهی مختار برای امام حسین

لقمان این کتاب را از عیون الأخبار و الأرزوزة المختار برگزیده است.

این رساله نیز در فهرست مجدوع دیده می‌شود^۲ و گویا همان است که ایوانف آن را در کتاب‌های مجهول المؤلف به شمارهٔ ۴۳۵ نهاده است.

۱۴. رسالهٔ افلاطون در اخلاق

این کتاب را ایوانف به شمارهٔ ۳۲۵ به لقمان نسبت داده است که درست نیست؛ زیرا مجدوع آن را در کتاب خویش بی‌مؤلف یاد کرده است و فهرست آن را از گفتهٔ لقمان نقل می‌کند.^۳

^۱ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگهٔ ۵۷.

^۲ فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگهٔ ۱۰۹.

^۳ همان جا، برگهٔ ۵۴.

مجدوع در جای دیگر می‌گوید: این رساله تألیف سیدنا مؤیدفی‌الدین است^۱.

این بود پیش‌گفتاری که نگارنده این سطور در ۱۹۶۰م به عربی برای کتاب فهرست مجدوع تهیه کرد که در آن کتاب چاپ شده است و اکنون به خواست دوستان عزیزم، آن را با اندکی تلخیص کردم و دست‌برد برای یادنامه استاد دکتر مشکور تقدیم می‌دارم.

^۱ همان جا، برگه ۱۸۱.

کتابنامه

نمایه کتاب و مقاله

A Guid to Ismaili Litterature, London, 1933.

A Guide to Ismaili Litterrature - London, 1933

Ismaili Litterature a second amplified edition of a Guide to Ismaili Litterature Tehran. 1963.

Ismaili Litterature, London, 1933.

Ismaili literature: a bibliographical survey; second amplified edition of "A guide to Ismail literature", London, 1933, Tehran University Press, (1963) - 245 pages

ادب اسماعیلی (*Ismaili Litterature*)، ایوانف، ولادیمیر الکسیویچ (۱۸۸۶ - ۱۹۷۰م / ۱۲۶۵ - ۱۳۴۹خ)، لندن، ۱۹۳۳م.

ادبیات اسماعیلی و فهرست مجدد، دکتر علی نقی منزوی (۱۳۰۲ - ۱۳۸۹خ)، کتاب سعی مشکور، یادنامه استاد فقید دکتر محمدجواد مشکور، گردآورنده سعید میرمحمدصادق، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پایا، تهران، ۱۳۷۴خ، برگه ۲۷۱ - ۲۸۳.

اسماعیلیان در تاریخ، برنارد لوئیس، لوئی ماسینیون، آصف فیضی، الکسیویچ ولادیمیر ایوانف، ترجمه یعقوب آژند، انتشارات مولی، تهران، ۱۳۶۳خ، ۴۹۰ برگه.

الاصلاح، ابوحاتم رازی، احمد بن حمدان (د: ۳۲۲ق)، به اهتمام حسن مینوچهر، مهدی محقق، ترجمه به فارسی جلال الدین مجتبوی، مقدمه انگلیسی شین نوموتو، موسسه مطالعات اسلامی دانشگاه تهران - دانشگاه مک گیل: مرکز بین المللی گفتگوی تمدن‌ها، ۱۳۸۳خ، چهل و نه، ۳۴۳۵۰ برگه

الاصلاح، اسماعیل مجددوع اُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجددوع.

اقتصار، قاضی نعمان فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، بر ۷/*****۷۷۷۷۷۷۷۷۷۷۷۷۷۷/گه ۳۳.
تاریخ ادب اسماعیلیه (A Guide to Ismaili Litterrature)، ایوانف، لندن، ۱۹۳۳.

تحفة العقول، حاتم بن ابراهیم.

تُحْفُ الْعُقُولِ فِيمَا جَاءَ مِنَ الْحِكْمِ وَالْمَوَاعِظِ مِنْ آلِ الرَّسُولِ، ابن شعبه حرانی، ابومحمد حسن فرزند علی فرزند حسین فرزند شعبه حرانی، چاپ سنگی، ۱۲۹۷ق، یک جلد با روضه الکافی؛ دیگر تصحیح و تحقیق علی اکبر غفاری، تهران، ۱۳۷۶ق؛ ترجمه محمدباقر کمره‌ای، تهران، ۱۳۶۲خ.

تقریظ مجدوع بر کتاب ریاض، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۲۵۶.

تقریظ مجدوع بر کتاب کفة القلوب، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۲۶۲.

تقریظ مجدوع بر کتاب مجالس، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۲۶۵.

جامع التواریخ، رشیدالدین فضل‌الله، تصحیح و تحقیق محمدتقی دانش‌پژوه، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۳۱خ، برگه ۱۲۷.

الجواهر الثمينة، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.

حجة علی الکریم الهمجومي، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۲.

الحجج الموضحة، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی.

حکایت داستان مدعی، اسماعیل مجدوع اُجیننی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: مقدمهٔ منزوی بر فهرست مجدوع.

الذریعة إلى التصانیف الشیعة، آية الله شیخ آقابزرگ تهرانی (۱۲۵۵-۱۳۴۸خ در بیست و شش جلد و یا بیست و نه مجلد [جلد نهم (دیوانها) چهار مجلد است و جلد بیست و ششم مستدرکات ذریعه به خط آقابزرگ است]. ۲۹ جلد در میان سالهای ۱۳۱۵-۱۳۶۴خ / ۱۹۳۶-۱۹۸۶م / ۱۳۵۵-۱۴۰۶ق، به کوشش فرزندان صاحب الذریعه در نجف و تهران به چاپ رسید، جلد یکم تا سوم در نجف و زیر نظر نویسنده؛ جلد چهارم تا دوازدهم در تهران و به کوشش فرزندشان علی نقی منزوی؛ جلد سیزدهم و چهاردهم در نجف زیر نظر نگارنده، جلد پانزدهم تهران به کوشش علی نقی منزوی؛ جلد شانزدهم تا بیست و سوم به جهت تحت پیگرد ساواک (سازمان امنیت و اطلاعات کشور) قرارگرفتن علی نقی و گریز به بیروت، برادر کوچکشان احمد منزوی مسئولیت چاپ را به عهده گرفتند؛ جلد بیست و چهار و بیست و پنج به جهت رفتن استاد احمد منزوی برای کار فهرستنگاری نسخه‌های خطی و فارسی شبه‌قاره، به اسلام‌آباد پاکستان، دوبار بر دوش علی نقی منزوی افتاد. جلد بیست و ششم مستدرک الذریعة در آستان قدس مشهد و به کوشش احمد اشکوری به چاپ رسید.

راحة العقول، چاپ ۱۹۵۲

راحة العقل، حجة العراقین، حمیدالدین احمد فرزند عبدالله کرمانی (۳۵۲-۴۱۱ق)، به کوشش محمد مصطفی حلمی و محمد کامل حسین، دارالفکر العربی، قاهره، ۱۹۵۳م، ۵۶۶ برگه.

راهنمای ادبیات اسماعیلی، ایوانف.

رسالة في مباحث الفرقة الهجومیة، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۲.

رسالة في مقابلة ما اتی في رسالة الصغیرة الجديدة، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۱۷.

رسالة افلاطون در اخلاق، سیدنا مؤیدفی‌الدین نک: فهرست مجدوع، برگه ۱۸۱.

- رسالة افلاطون در اخلاق، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: ایوانف شماره ۳۲۵
- رسالة ردّ هجومیه (نگارش: ۲۸ رمضان ۱۱۵۷ / ۴ نوامبر ۱۷۴۴)، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی.
- رسالة وجیهیه در تاریخ کیسانیان و چگونگی خون‌خواهی مختار برای امام حسین، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۹.
- الرضیة فی بیان الرؤیا الوجیهة، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.
- سلم النجات، ابواسحاق سجستانی
- سیرة الدعاة المسنونة، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع.
- سیرة المولی الاواه لقمان بن حبیب‌الله، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۸.
- سیرت عبدالقادر خان، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۵۹.
- الشافیة، در ردّ فرقه هجومیه اسماعیلیان، ولی فرزند لقمان (ز: ۱۱۷۳ ق)، نک: فهرست مجدوع، برگه ۱۰۳.
- ضیاء الألباب، علی بن محمد بن ولید
- العبرة فی طاعة الذاعی المخطئ (نگارش: ۲۸ محرم ۱۱۵۷ ق / ۳۱ مارس ۱۷۴۴)، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۵۹.
- عیون الأخبار و الأربعة المختار

فصول سیدنا، هفت باب بابا سیدنا، در دو رساله مختصر در حقیقت مذهب اسماعیلیه، یعنی: سرگذشت سیدنا، هفت باب بابا سیدنا، و مطلوب المؤمنین، نویسنده ناشناس، درباره اسماعیلیه و حسن صباح چاپ ایوانوف، بمبئی ۱۹۳۳.

فصول صیدنا (حسن صباح)

فهرسة الكتب و الرسائل و لمن هي من العلماء و الأئمة و الحدود و الأفاضل، فهرست کتاب‌های اسماعیلیان (سده ۱۲هـ)، اسماعیل مجدوع اُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، پیش‌گفتار، تصحیح، تحقیق و تعلیقات علی نقی منزوی (۱۳۰۲ - ۱۳۸۹خ)، مکتبه اسدی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۴ خ / ۱۹۶۶م، ۴۱۹ برگه + مقدمه ۲۰ برگه.

کتاب سعی مشکور، یادنامه استاد فقید دکتر محمدجواد مشکور، گردآورنده سعید میرمحمدصادق، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پایا، تهران، ۱۳۷۴خ.

سعی مشکور، یادنامه استاد فقید دکتر محمدجواد مشکور، گردآورنده سعید میرمحمدصادق، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پایا، تهران، ۱۳۷۴خ.

کشف وجوه معاد، اسماعیل مجدوع اُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.

گفتگوهای با فرقه سلیمانیه، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۱.

گفتگوهای با فرقه هجومیه، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی.

مُیِّنَةُ الْأَسْرَارِ، اسماعیل مجدوع اُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.

مجالس ابوالبرکات.

مجلة المجمع العلمية العراقية، مقاله عبدالحمید دجیلی درباره اسماعیلیان، ج ۳، ۲۱۰-۲۱۲.

- مجموع مفید، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.
- مجموع وجهی در چگونگی پرداخت زکات، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۵۷.
- مختصر بدری در توحید، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۸.
- مختصر وجیهیه، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۸؛ ایوانف، شماره ۳۳۰.
- مختصر وجیهیه، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۵۸.
- مسائل، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.
- مصقلة الخواطر، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.
- ملتقط وجهی من مجالس ابی البرکات، وجیه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۵۹.
- مناظره با برخی از شیعیان، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.
- منتخبی در فقه، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: مقدمه منزوی بر فهرست مجدوع.

ادبیات اسماعیلی و فهرست مجدوع

۲۴

- المؤیدة فی مطابقة الأمور علی الشریعة، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۱۹.
- الوجهیه فی السیره الکلیمیه، اسماعیل مجدوع أُجینی پسر عبدالرسول ... پسر دوسا پسر تاراچند (د: ۱۱۸۳؛ یا ۱۱۸۴ ق / ۱۷۷۰؛ یا ۱۷۶۹ م)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۸.
- وجهیه، وجهه‌الدین لقمان بن حبیب‌الله (هشتم جمادی دوم ۱۱۷۳ / ۲۷ ژانویه ۱۷۶۰)، نک: فهرست مجدوع، تحقیق منزوی، برگه ۱۰۳.

دکتر علی نقی
نیم‌منزوی